

JAROSLAV VOGEL

HIAWATHA

Vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce V redakci a graf. úpravě Evy Sýkorové.
Typografická úprava Táňa Kučerová. Foto F. Krasl a J. Podbierová - Vytiskly Moravské tiskařské
závody, n. p., provoz 22, Ostrava 1, Hollarova 14.

K dnešní premiéře ...

Všichni umělci se snažíme namalovat obraz dnešního světa v jeho radostech a úspěších.

Ale v určité části světa stále existuje útlak, hlad, bída a rasová nenávisť.

I když víme, že umělci na jevišti tyto problémy nevyřeší, mohou na ně uměleckým obrazem ukázat. Ukázat na bolavá místa dnešního světa.

Téma opery Jaroslava Vogla je téma historické, byť v poetické rovině indiánského eposu. Tato předloha se přímo nabídla k transformaci a posunutí děje do současnosti. Stejně jako literární Hiawatha, tak i náš operní hrdina, ovšem v jiných sociálních podmínkách bojuje za tutéž myšlenku – sociální spravedlivost, za odstranění toho, co nejvíce trápí lidstvo v mnoha zemích světa ...

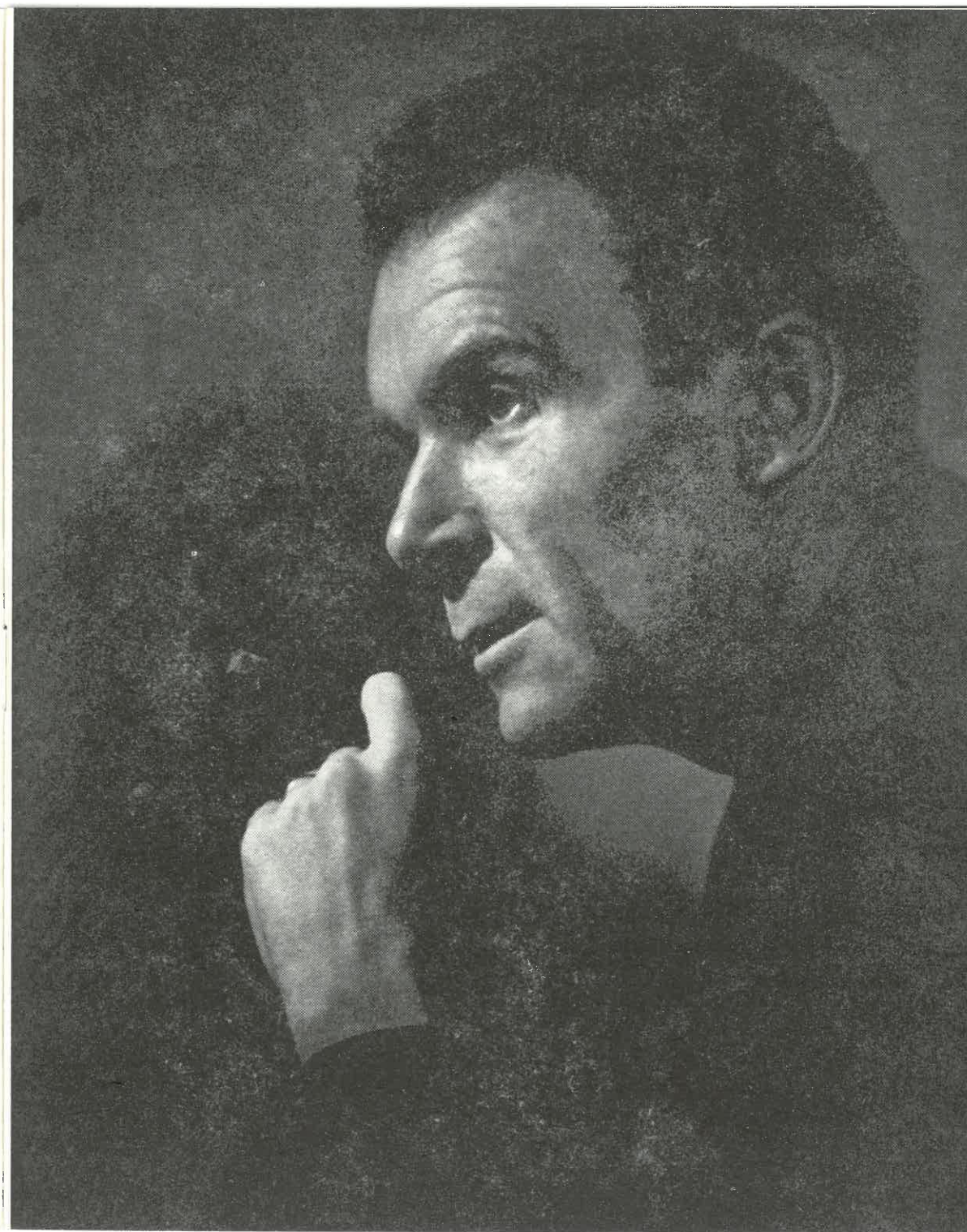
Ilja Hylas

Píseň o Hiawathovi H. W. Longfellowa

Henry Wadsworth Longfellow (1807 - 1882)

I když byl převážně básník vzdělanostní a knižní, inspirující se z velké části náměty již v evropské literatuře zpracovanými, přece má pro americkou literaturu neobyčejný význam. Vnesl do ní mnoho ze slovesné kultury evropské a pomohl tak vytvořit představu o tom, co všechno již měla Evropa staletí před tím než se začaly vůbec klást základy ke vzdělanosti a literatuře americké. Místo v literatuře evropské mu zajistila jediná báseň z jeho rozsáhlého literárního odkazu – »Píseň o Hiawathovi« (The Song of Hiawatha). Tato epická báseň objevila nejen Americe, ale i celému světu zcela nový svět poezie, upoutávala exotičností a dosud neobjevenou krásou, především však ušlechtilými vlastnostmi svého hrdiny. A hrdina měl jinou barvu pleti, nežli básník o něm zpívající. Jinou barvu pleti měl i lid, jemuž hrdina sloužil. A tomu lidu byl učitelem míru, dal mu mondamin – kukuřici, jejíž pěstování nejen dává denní chléb, ale zároveň odvrací do loupežných a válečných výprav. Zdolal i zimnici, jež byla metlou jeho lidu, dal jim písmo jako lék proti temnotě ducha a dal jim léky proti neduhům těla. A ten lid měl žít.

Píseň o Hiawathovi vyšla v říjnu 1855 v Bostonu.

JAROSLAV VOGEL

Jaroslav Vogel (1894 - 1970) nositel Řádu práce, zasloužilý umělec

Narodil se v Plzni. Po gymnasijských studiích se rozhodl pro hudbu. Housle u O. Ševčíka, soukromá škola V. Nováka. Své vzdělání prohlubuje na hudební akademii v Mnichově, v Paříži na Scolae cantorum u V. d'Indyho. Absolutorium na pražské konzervatoři v r. 1913 - 14. Působí jako korepetitor v ND, pak kapelník plzeňské opery do r. 1915, kde se zdokonaluje pod K. Kovařovicem a V. Talichem. V r. 1919 nastupuje jako kapelník u Národního divadla moravsko-slezského. Po třech letech opět odchází do Prahy a nastupuje v Ostravě až jako šéf opery v r. 1927. Ke konci okupace v r. 1944 krátce šéfem opery v Brně, pak v r. 1948 opět v Ostravě. Od r. 1949 dirigentem ND pak šéfem opery ND do r. 1958. Od r. 1958 - 1962 šéfem Státní filharmonie v Brně.

Ze skladatelského odkazu jmenujeme opery Mareja - 1922 a Mistr Jíra z r. 1924.

Premiéru Voglovy »Hiawathy«, posledního díla umělcova uvádí ostravská opera jako vzpomínku a uctění památky na dlouholetého šéfa ostravské opery - Jaroslava Vogla - který by se v letošním roce dožil svých osmdesátých narozenin.

V odstupu let vystupuje vždy přínos a celkový význam osobnosti ve větší plastičnosti - jako při pohledu na krajinu z většího odstupu a výše. Některá podružnější fakta ustupují do pozadí zatímco vrcholy a hodnoty trvalé převyšují vše ostatní. Jaroslav Vogel byl především výraznou osobností dirigentskou, v pravém slova smyslu tvůrčí. S jeho jménem je navždy spjata historie ostravské operní scény, léta jejího vyžívání a stabilizace, také léta její vysoké úrovně. Jeho výjimečnost v historii ostravské operní scény, nemluvě o jeho dirigentských schopnostech, spočívá především v tom, že vedl ostravskou operu plných 17 let, což je sama o sobě záležitost zcela ojedinělá. Měl tedy dost času, aby pro umělecký soubor vykonal vše, co bylo v jeho silách a osobitými schopnostmi vtisknul svou pečeť na tom úseku práce, na kterém byl nejsilnějším.

Vahou své umělecké osobnosti vydobyl si autoritu nejen jako šéf svého tělesa, ale i jako kulturně politický činitel v široké ostravské veřejnosti, čímž stoupla vážnost a význam ostravské operní scény. Svůj umělecký růst si nezlehčoval výběrem známých a osvědčených děl, dosazoval do repertoáru díla, která jsou interpretačním problémem a na kterých rostl nejen on sám, ale i umělecké těleso, které vedl. Již zahájení jeho vstupní sezóny 1927 - 28 Borisem Godunovem, dílem neobvykle náročným, Vogel předznamenává směr cesty ostravské opery. Začal koncipovat a usku-tečňovat obsáhlý dramaturgický plán, při jehož sestavování bylo třeba brát v úvahu složení tehdejšího ostravského obecnstva. Rozpětí sezónních pořadů se pohybovalo tedy mezi Mozartem

JAROSLAV VOGEL

až R. Straussem. A tak k nejstarším dílům, které byly v ostravské opeře za Voglova vedení provedeny, patřily hlavní opery Mozartovy - Únos ze serailu, Figarova svatba, Don Giovanni, Così fan tutte, Kouzelná flétna. K Mozartovi se pak družil Beethovenův Fidelio. Z Wagnera, který patřil do Voglovy základní osnovy se objevil Bludný Holanďan, Tannhäuser, Lohengrin, z cyklu Nibelungů Valkýra a neobvyklou pozornost vzbudilo pak provedení Mistrů pěvců, které bylo prvním českým provedením vedle inscenace pražské. R. Strauss byl důstojně representován svými vrcholnými díly - Salome a Růžovým kavalírem. Z italského repertoáru byla na ostravské operní scéně kromě standardních děl provedena i díla méně běžná, Verdiho Síla osudu, Simone Boccanegra a Mackbeth - všechny tři opery poprvé v Československu v českém znění.

Vogel ve svém dramaturgickém plánu systematicky přihlížel i k tvorbě slovanské, z níž byla zastoupena tvorba jihoslovanská Gotovacovým Ženichem z onoho světa, Baranovičovým baletem Nosáček, nemluvě o rozsáhlé tvorbě ruské. Z domácího repertoáru, jehož základem byl především Smetana, došlo kromě základních děl Dvořákových k nastudování Krále uhlíře a uvedení Armidy. Z Foerstra byla uvedena Eva a Nepřemožení. Z Fibich pak kromě Nevěsty messinské, Bouře a Šárky, Pádu Arkuna úplné provedení jeho melodramatické trilogie Hippodamie. Z jevištní tvorby V. Nováka - Zvíkovský rarášek, Karlštejn, Lucerna a Dědův odkaz. Otakar Ostrčil byl zastoupen Honzovým královstvím, jednoaktovkou Poupě a operou Kunálovy oči.

Zcela zvláštní kapitolu Voglova repertoáru tvořil Leoš Janáček. Dirigentu repertoárového rozpětí Voglova nelze zazlívat oblíbenosti mezi autory. Mezi tyto patřil bezpochyby Janáček. Vogel se dovedl do něho vžít, vcítit, dokonce ztotožnit. Měl schopnost vytvořit, co jiného zůstalo uzavřeno, nebo čeho se jiný dirigent jen pracně dopídí. Sloužil Janáčkovu dílu, ale i těm, kdož ho poslouchali. Rozhodně patřil k ojedinělým dirigentům, kteří Janáčkovu proboujávali cestu a jeho interpretační umění mělo sílu, za podmínek značně svízelných a dnes téměř nepochopitelných, pře svědčit o hodnotě Janáčkovy operního díla tam, kde nemohlo nastoupit zároveň i pochopení. V Ostravě uvedl téměř celé jeho operní dílo, nemluvě o tvorbě orchestrální, kantátové a ko-morní.

Z obdivného vztahu k Janáčkově tvůrčí osobnosti již dokolane pronikl za své dlouholeté dirigentské činnosti, vznikaly již v Ostravě základy jeho široce pojatého hudebně-teoretického díla o Janáčkově, které svou koncepcí, hlubokou znalostí věci a i literárním zpracováním ojediněle v oblasti hudebně - vědecké literatury.

V tomto velmi stručném článku ani nelze detailně vymezit rozsah Voglovy mnohostranné činnosti, která se samozřejmě neomezovala pouze na práci v opeře. Zasahovala do hudebního dění nej-

JAROSLAV VOGEL

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ

HIAWATHA

Opera o 6 obrazech

Libreto podle stejnojmenného eposu
H. W. Longfellowa napsal skladatel
Přepracoval Zbyšek Malý

Dirigent: zasl. umělec Jiří Pinkas

Režisér: zasl. umělec Ilja Hylas

Sbormistr: Karel Kupka

Výtvarník scény: Květoslav Bubeník j. h.

Výtvarník kostýmů: Helena Müllerová
j. h.

Choreograf: zasl. umělec Albert Janíček

Asistent dirigenta: Václav Návrat

Asistent režie: Květoslava Ondráková

Korepetice: Drahomíra Ritzová

Jaromír Šalamoun

LAUREÁT STÁTNÍ CENY

Hiawatha	Jaroslav Hlubek
Nokomis	Alena Havlicová
Minehaha	Miloslava Ostatnická
Manitou	Jan Kyzlink
Dakotský šípař	Karel Průša
Megisogwon	Čeněk MIČÁK
Iagú	Vojtěch Zouhar
Věštec	Jaromír Vavruška
Hlad	zpívá Lubomír Procházka tančí Ivan Hurych
Bída	zpívá Alena Kupková tančí Lída Miencilová
Hlas mladíka	Josef Ābel

Inspicent: Josef Jakš

Text sleduje: Emilie Hudcová

Marta Machová

Spoluúčinkuje Pěvecké sdružení moravských učitelů a Dětský pěvecký sbor »Hvězda«

Československá premiéra 9. května 1974 v Divadle Z. Nejedlého

JAROSLAV VOGEL

různějších složek na Ostravsku. Vogel vystupuje jako vedoucí činitel Spolku vážné hudby, Spolku přátel hudby komorní, zakladatel symfonických koncertů rozšířeného divadelního orchestru. Jen namátkově pro informaci čtenářů uvedu několik nejzajímavějších titulů Symfonických koncertů divadelního orchestru: r. 1931 - Hindemith: Koncertní hudba, r. 1933 - Hindemith Předehra ke zpěvohře »Novinky dne«, Stravinský: Pulcinella, Capriccio pro kl. a orch. (sólista I. Stravinský), Žalmová symfonie, r. 1934 Schönberg: Hudba k filmové scéně (čs. premiéra), Prokofjev: III. klav. koncert (sólista S. Prokofjev), r. 1935 Stravinský: Svatby (čs. premiéra), 1938 - Schullhoff - Dvojkoncert pro flétnu a smyčce, r. 1938 Bartók - Hudba pro strunné a bicí nástroje (čs. premiéra), 1948 D. Šostakovič: I. symfonie atd.

Tyto koncerty (spojených divadelního a rozhl. orchestrů) symfonické či komorní měly vysokou reprodukční a dramaturgickou úroveň a přesahovaly již dávno svůj rámec kraje. Všechny tyto výjimečné úkoly Vogel vykonával s neúnavnou důkladností a svědomitostí. Konečně charakteristické rysy jeho dirigentské osobnosti tento fakt samy potvrzovaly. Jedním z jeho nejvýraznějších znaků bylo až fanatické zaujetí pro dílo jež interpretoval, zaujetí vylučující lhostejnost a pohodlnost. Z tohoto zaujetí vznikala oddanost a láska k dílu, ochota sloužit mu a spalovat se při tom. Oddanost vedla k hledačství, které šlo za nejlepším způsobem, jak dílo uchopit a odevzdat posluchači, a které šlo také za objevem a prosazením nového díla. Odtud Voglova soudobost mající blízko k dílům generace starší - Janáček, Novák, Ostrčil a generace vlastní - Vycpálek, Martinů.

Hledačství šlo ruku v ruce s neobyčejným intelektem, jedním z velmi význačných Voglových rysů, jež rozpoznává, třídí a kritizuje. Intelekt spojený s vůlí vedl k cílevědomosti o níž svědčí Voglovy veřejné projevy, přednášky, objasňující zásady při interpretaci díla. Dále vedl k disciplíně, především pracovní, vymáhané na sobě, i na jiných. Senzitivnost se u Vogla slučovala se smyslem pro úměrnost a srozumitelnost. Tyto všechny vlastnosti jakkoliv mimořádné a k výkonnému mistrovství vrchovatě dostačující, sečteny dohromady nedávaly Vogla ještě celého. V syntéze k nim přistupuje ještě prvek bezprostředně nejdůležitější - podmanivost osobnosti, jejíž složka fyzická se s výrazem tváře, postojem těla i gestem stává obrazem osobnostní složky duchovní. Není pochyb o tom, že Vogel skladatel bude stát vždy ve stínu Vogla dirigenta. Přece je to však opět jeden z důkazů potvrzující ono rozpětí a nekonečnou šíři této osobnosti, která zasáhla do všech oborů hudebních, aby ztišila onen vnitřní, stále k něčemu se upínající tvůrčí neklid.

- es -

OBSAH OPERY

I. obraz

⌘ úpatí Rudé skály se scházejí Indiáni. Nastal čas vzývání Velkého Manita.

Na skále se však objeví stařec, oděný do slavnostního pláště. Sotvaže své roucho poodhalí, objeví se chudý oděv kněze z indiánské rezervace. Tato skutečnost mu však nikterak neubírá na vznešlosti a vážnosti a všichni schromáždění k němu vzhlíží s úctou a bázní. Moudře promlouvá ke svému lidu. Nabádá jej ke svornosti a utvrzuje všechny shromážděné ve víře v lepší budoucnost. Vždyť ví, že mají mezi sebou mladého muže, který chce bojovat proti bídě a bezpráví.

II. obraz

Na periferii New Yorku, v kolonii stavebních dělníků, usíná po celodenní vyčerpávající práci Hiawatha, hrdina našeho příběhu. Do spánku mu zaznívá tichý zpěv staré indiánské písně. Když Hiawatha procitne, je bába Nokomis, první, která se dovídá o jeho snu, který jej neustále pronásleduje. Zbavit Indiány bídy, pokoření a bezpráví. Děvčata, která se kolem shlukla se jeho touze vysmějí. Ale Hiawatha je stále víc a víc soustředěn k oně myšlence, vydobýt Indiánům zem svobodnou a mír. Jeho touha se mění v odhodlání jít za tento sen bojovat. Opravdu odchází, loučí se s věrnou starou Nokomis, která podle starých indiánských zvyků dává Hiawathovi zázračné mokasíny a rukavice, které ho mají na nebezpečné pouti chránit.

III. obraz

U vodopádu Minehaha bydlí starý dakotský šípař se svou dcerou. Brousí hroty k šípům jako kdysi, tyto však již dávno neslouží udatným bojovníkům. Je to jen upomínka na zašlou slávu a bohatství jejich ztracené indiánské země.

Hiawatha se vrací domů a cestou zabloudí k vodopádu. Je okouzlen půvabem šípařovy dcery, jejíž jméno ne nadarmo bylo odvozeno od třpytivých vod vodopádu. Hiawatha přijme jejich pohostinství a rozpráví se starým šípařem. Líčí tvrdý život ve městě a svěří se starci se svým plánem bojovat proti bídě a bezpráví. Jeho srdce však potřebuje duši, která by jeho sen o zemi hoj-

OBSAH OPERY

nosti a míru ochránila, která by jej podepřela kdyby v těžkém boji klesal. Prosí tedy šípaře, aby mu dal Minehahu za ženu. Šípař svolí, když vidí okouzlení a lásku v očích své dcery.

Přestávka

IV. obraz

Megisogwon ve svém stanu svolává své služebníky na pomoc proti Hiawathovi. Tento nerozvážný mladík vyhlásil boj proti nouzi, hladu a zimnici, z jeho úst vycházejí nebezpečné myšlenky, že zem patří těm, kteří na ní pracovali. Megisogwon tedy svolává své věrné pomocníky, temné síly dnešního světa – žáby lakoty, lhady útisku, pavouky mamonu, bludičky drog, jimž vévodí Hlad a Bída. I mezi Indiány najde pomocníky. A pak – obávaný Hiawatha má své zranitelné místo. Nekonečně miluje svou ženu Minehahu. Tam tedy povedou hlavní útok Hlad a Bída.

V. obraz

Hiawatha pronásledován temnými silami se vrací uštván do svého stanu. Jeho milovaná Minehaha má již podlomené zdraví Hladem a Bídou. Blouzní, má stále strach o Hiawathu. Přátelé, lidé z rezervace i věštec se snaží nemocné pomoci, bezmocně však odcházejí. V náručí báby Nokomis, provázena svou svatební písní, vysílená Minehaha umírá. Hiawatha je zdrcen. Ztratil svou jedinou oporu. Neklesá však, je obklopen všemi lidmi z rezervace, kteří se k němu připojí a jsou ochotni bojovat proti všemu, co jejich zem dusí a ničí.

VI. obraz

Temných sil, které se proti Hiawathovi spikly však stále přibývá. Uštvaný mladík doběhne k posvátnému místu, opět k onomu úpatí Rudé skály. A tady se poprvé tváří v tvář setkává s Hladem. Nastane urputný boj na život a na smrt, ale nakonec Hiawatha vítězí. A na místě, kde padl mrtev Hlad, vyrůstá náherný kukuřičný klas – symbol hojnosti.

Závěr

Pod indiánským sluncem – symbolem hojnosti a štěstí zpívá svobodný indiánský lid píseň úrody. A mezi jásajícím lidem šťastný Hiawatha, jemuž se dávný sen vyplnil.

